

DET KONGELIGE KOMMUNAL-
OG MODERNISERINGSDEPARTEMENT

Statsråden

Stortingets kontroll- og konstitusjonskomite
0026 OSLO

Deres ref

Vår ref

Dato

15/2779-6

22. mai 2017

Kommentarer – Dokument 8:30 S (2016–2017) – Representantforslag om en sannhetskomisjon for fornorskningspolitikk og urett begått mot det samiske og kvenske folk i Norge

Jeg viser til brev fra Kontroll- og konstitusjonskomiteen av 19. mai 2017 vedrørende representantforslag om en sannhetskomisjon for fornorskningspolitikk og urett begått mot det samiske og kvenske folk i Norge (Dokument 8:30 S (2016–2017)).

Fornorskningspolitikken – et mørkt kapittel i Norgeshistorien

Det er ingen tvil om at både samer og kvener/norskfinner i Norge i flere generasjoner har blitt utsatt for en aktiv og hard fornorskningspolitikk. Statens mål med fornorskningspolitikken var å assimilere samer, kvener/norskfinner og andre nasjonale minoriteter til å "bli norske". Fornorskningspolitikken satte for alvor inn fra midten av 1800-tallet, og varte i over hundre år. Fornorskningspolitikken hadde åpenbart en rekke negative konsekvenser, både for forholdet mellom folkegruppene i Norge, for mange av de enkeltmenneskene som kjente fornorskningspolitikken på kroppen, og for Norges språk- og kulturarv.

Under den åpne høringen 15. mai i år ble det fortalt en rekke sterke historier om hvordan enkeltpersoner har opplevd fornorskningspolitikken – og virkningene av den – for seg selv, sine familier og for de gruppene de representerer. Jeg har stor respekt for de som står fram med sin historie, og gir oss innsikt i hvordan det oppleves. Det er fortellinger om sår som er vanskelig å lege, og om ettervirkninger i senere generasjoner.

Høringen bekreftet det vi har hatt bred politisk enighet om de siste tiårene:

Fornorskningspolitikken var et mørkt kapittel i Norges historie. 6. februar i år, under Tråante 2017 – 100-årsjubileet for det første samiske landsmøtet, beskrev statsministeren det slik:

Fornorskningspolitikken tvang mange samer til å legge bort sin kultur og sine språk. Flere generasjoner samer ble opplært til å tro at det å snakke samisk – eller det å være same – var noe skambelagt, som måtte ties i hjel. [...] Mange samer har mistet sitt samiske språk, som følge av fornorskningspolitikken.

Tidligere arbeid med oppgjør med fornorskningspolitikken

Samepolitikken de siste tiårene har hatt som mål å styrke samisk kultur, språk og samfunnsliv, gjennom en rekke tiltak, som opprettelsen av Sametinget, sameloven og en egen grunnlovsbestemmelse. Senere har vi fått finnmarksloven og egne prosedyrer for konsultasjoner mellom Sametinget og statlige myndigheter, og vi har tiltak som skal bidra til å revitalisere samisk språk og kultur. Dette har vært en politisk ønsket utvikling, med bred støtte i Stortinget. Ett av formålene med politikken har vært å rette opp noen av de negative virkningene fornorskningspolitikken har hatt.

Også politikken overfor kvener/norskfinner og andre nasjonale minoriteter ble gradvis endret etter andre verdenskrig. Norge har ratifisert Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter og Europarådets minoritetsspråkspakt. Disse konvensjonene gir rammene for statens arbeid med nasjonale minoriteter. Vi har fått økonomiske støtteordninger for nasjonale minoriteters organisasjoner, og støtte til tiltak for å revitalisere språk og kultur. Regjeringen arbeider nå også med en målrettet plan for revitalisering av kvensk språk.

Det må også nevnes at Kongen i 1997 beklaget, som den øverste representant for staten Norge, den urett staten har påført det samiske folk, gjennom "en hard fornorskningspolitikk". Det har også vært satt inn ulike tiltak som gir beklagelsen et konkret innhold, blant annet etableringen av Samefolkets fond i 2000 som var ment som en "kollektiv erstatning for de skadene og den urett fornorskningspolitikken har påført det samiske folk". Noe senere etablerte statlige myndigheter en kompensasjonsordning for samer og kvener/norskfinner som kom særlig dårlig ut fordi de *både* hadde tapt skolegang under og like etter andre verdenskrig og kun hadde fått skolegang på norsk.

Behovet for fortsatt arbeid med forsoning

Vi må erkjenne at forsoning er et arbeid som tar lang tid.

Det er ikke tilstrekkelig å "si unnskyld" bare én gang; en beklagelse kan gjerne gjentas for å understreke at myndighetene mener alvor. At våre øverste representanter stiller seg bak, og gjentar de beklagelsene som har vært satt fram, vil også gjøre at storsamfunnet i større grad blir kjent med fornorskningspolitikken, og hvor ødeleggende den har vært for mange.

Behovet for mer kunnskap

I representantforslaget er det pekt på at det foreligger mye kunnskap om samisk og kvensk historie, og om myndighetens politikk overfor folkegruppene – fornorskningspolitikken. Likevel ser vi at det kan være behov for mer kunnskap. Vi vet at hver ny generasjon har behov for å forstå historien gjennom sine spørsmål, slik at beskrivelsen av fortiden blir relevant for oss i dag.

Jeg har notert meg at det særlig er på to områder det pekes på behov for mer, og mer konkret kunnskap; det gjelder *ettervirkningene* av fornorskningspolitikken, som også forslagsstillerne trekker fram, og det gjelder situasjonen på mange av *internatskolene*.

Behovet for informasjon

Debatten omkring forslaget, og det som kom fram i høringen, viser at det finnes mye tilgjengelig kunnskap om fornorskningspolitikken. Det er imidlertid en utfordring at mye av denne kunnskapen bare er kjent blant noen få, og i mindre grad blant folk flest i stor-samfunnet. Det er derfor behov for tiltak for å gjøre den kunnskapen vi har, bedre kjent.

Dersom Stortinget konkluderer med å gå videre med forslag om en kommisjon eller tilsvarende, er det trolig ønskelig å ta inn behovet for informasjon i et eventuelt mandat.

Er en "kommisjon" det riktige redskapet?

Komiteen skal nå vurdere om en statlig granskningskommisjon er det mest hensiktsmessige virkemiddelet for å få fram relevant ny kunnskap. Granskningskommisjoner bruker vi som oftest når det er tale om å bringe klarhet i konkrete, faktiske spørsmål som ligger relativt nær oss i tid. Kjente eksempler er granskningen av store ulykker, 22. juli-kommisjonen og Lund-kommisjonen.

Internasjonalt er kommisjonene fra Sør-Afrika og Canada blant de mest kjente eksemplene. Erfaringene fra Sør-Afrika kan neppe sies å være overførbare til vår situasjon, og det som har skjedd i Canada, framstår også som av vesentlig større omfang, og mer alvorlig, enn det vi har sett i vår historie. Det er imidlertid verdt å merke seg at sannhets- og forsonings-kommisjonen i Canada ikke hadde til oppdrag å se på "alt", men hadde et spesifikt mandat til å undersøke det som hadde skjedd i de mange internatskolene. Arbeidet har vært svært omfattende.

En erfaring fra departementets ansvarsområde er utvalgsarbeidet som førte fram til *NOU 2015: 7 Assimilering og motstand – Norsk politikk overfor taterne/romanifolket fra 1850 til i dag*. Utvalget må sies å ha løst et meget utfordrende og komplekst mandat på en god måte, men vi må samtidig ta lærdom av utfordringene. Departementet – og utvalget – erfarte at forventningene til hva utvalget skulle se på, gikk betydelig ut over det som var mulig og realistisk. Departementet fikk også med tiden en rekke henvendelser fra personer som hadde ønsket at man hadde latt fortiden ligge, og som opplevde utvalgsarbeidet som en form for re-traumatisering. Det er ikke uten videre lett å overføre disse erfaringene til et eventuelt arbeid som omfatter politikken overfor samer og kvener/norskfinner, men erfaringene bør likevel være nevnt.

Å få fram forskningsbasert kunnskap gjennom en kommisjon er komplekst, ressurskrevende og trolig svært tidkrevende. Det er også fare for at politikkfeltet for øvrig vil gå inn i en "vente og se"-fase mens arbeidet pågår. Dersom formålet er å få fram ny, forskningsbasert kunnskap, kan det å etablere ett eller noen få spissede forskningsprogram være et vel så

egnet virkemiddel. Mulige forskningstemaer kan for eksempel være ettervirkningene av fornorskningspolitikken i dag, eller den nyere samiske historien.

Utforming av et eventuelt mandat

Når det gjelder utforming av mandat for en eventuell kommisjon, vil jeg peke på behovet for å være relativt konkret. Skal kommisjonen gi en historisk framstilling som dekker flere hundre år? Eller skal fokus være på konkrete hendelser som nålevende samer og kvener/norskfinner har vært utsatt for? Det er også avgjørende at en eventuell kommisjon blir tilstrekkelig bredt sammensatt, slik at ulike syn kan få brytes i arbeidet.

Et konkret eksempel jeg vil peke på, er *NOU 2004: 23 Barnehjem og spesialskoler under lupen – Nasjonal kartlegging av omsorgssvikt og overgrep i barnevernsinstitusjoner 1945–1980*. Mandatet er beskrevet i kapittel 2 i utredningen, og det kan trolig gi ideer til utforming av mandatet for en granskning, dersom man velger å se spesifikt på internatskolene og det som fant sted av urett og overgrep der. Det er verdt å nevne at NOUen ble fulgt opp med en særskilt tilpasning av billighetserstatningsordningen. Saken ble behandlet i Stortinget gjennom *St.meld. nr. 24 (2004–2005) Erstatningsordninger for barn i barneheimar og spesialskular for barn med åtferdsvanskar*.

Fornorskningspolitikken som romanifolket/taterne ble utsatt for, var annerledes enn den som ble ført mot samene og kvenene/norskfinnene. Det er blant annet dokumentert overhyppighet av tvangssteriliseringer av personer med tilhørighet som romani/tater, og i en del tilfeller lobotomeringer. Det kan likevel være naturlig å se hen til mandatet til det offentlige utvalget som skulle undersøke og beskrive politikken og tiltakene overfor taterne/romanifolket fra 1800-tallet og frem til i dag (Vollebæk-utvalget). Utvalget utarbeidet *NOU 2005: 7*, som er nevnt ovenfor, og som Petter Wille ved Nasjonal institusjon for menneskerettigheter viste til under den åpne høringen.

Mandatet til utvalget ble justert underveis i arbeidet, og utvalget har drøftet og tolket det i sin rapport. Departementet konsulterte organisasjonene som representerer romanifolket/taterne i arbeidet med å utforme mandatet, og da mandatet ble justert. Vi viser til kapittel 1 i utredningen for nærmere informasjon om utvalgets egne vurderinger underveis i arbeidet.

Vollebækutvalget har også drøftet hvordan funnene utvalget gjorde kunne holdes opp mot "de folkerettslige forpliktelsene Norge var og er bundet av", og hva det har å si at en del menneskerettslige forpliktelser først kom til på et senere tidspunkt enn mange av de hendelsene utvalget beskriver. Drøftingen finnes i kapittel 3 i utvalgets rapport og vil kunne være relevant bakgrunnsmateriale ved utformingen av et eventuelt mandat.

Hva skjer i Sverige og Finland?

Det kom i høringen fram opplysninger om at forslag om en sannhetskommisjon også blir drøftet i Sverige og Finland.

Etter det vi har fått opplyst, har Sametinget i Finland og den finske statsministeren konkludert, etter et møte 5. mai 2017, med at de skulle starte forhandlinger om prosess knyttet til en sannhetskommisjon. Det skjedde etter et initiativ fra Sametinget i Finland. Arbeidet er helt i startfasen, og det er ikke klart om det er regjeringen selv som skal nedsette kommisjonen, eller om de skal be om at parlamentet nedsetter en kommisjon. Arbeidet vil foregå i tett samarbeid med Sametinget i Finland.

I Sverige er det i gang et utredningsarbeid i regi av Sametinget i Sverige og diskrimineringsombudsmannen (DO), med involvering av ulike deler av det samiske samfunnet i Sverige. Det er ikke tatt noen beslutning om å opprette en kommisjon, og det har ikke kommet noen henvendelse til den svenske staten om saken, etter det vi kjenner til.

Konsultasjoner med Sametinget og representanter for kvener/norskfinner

Forslaget om en kommisjon ble reist fra Sametinget, og jeg har ved flere anledninger drøftet saken med Sametingets politiske ledelse.

Det er en sak som berører både samene og kvenene/norskfinnene direkte. Hvis det blir aktuelt å gå videre med forslaget om en kommisjon, vil det derfor være naturlig å invitere Sametinget og representanter for kvenene/norskfinnene til konsultasjoner om et eventuelt mandat, og drøfting av sammensetningen av en eventuell kommisjon.

Med hilsen

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Jan Tore Sanner', written in a cursive style.

Jan Tore Sanner